

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Politikaelméleti Doktori Iskola

Pócza Kálmán

Az (újra)alapítás pillanatai

Alkotmány és alkotmánybíráskodás Magyarországon 1990-2018

A habilitációs értekezés tézisei

Budapest, 2018

I. A kutatás menete

I.1. Bevezetés

Nyilvánvalónak tűnik, hogy az utóbbi évek magyarországi politikai fejleményei egy sor olyan kérdést nyitottak újra, amelyről nemcsak Magyarországon, hanem Európában és a nyugati kultúrkörhöz tartozó országokban is úgy gondolták, hogy lezárt ügynek tekinthető. Az alkotmányos demokrácia térhódításának világtrendje megállíthatatlannak tűnt, Magyarország pedig nem ezen világtrend formálására, hanem annak adaptálására volt hivatott – vélték igen sokan nagyjából 2010-ig bezárólag. Mind a politikatudomány képviselői, mind pedig a politika gyakorlói meg voltak győződve arról, hogy az alkotmányos demokrácia egy bizonyos típusának terjedése sorsszerű esemény, amelynek senki nem tud ellenállni. Kétségtől igaz, hogy sokan hisznek még ma is abban, hogy *normatív* értelemben az alkotmányos demokrácia bizonyos típusai nyilvánvalóan előnyt élveznek nemcsak az autoriter rendszerekkel, a félautoriter rendszerekkel vagy hibrid rezsimekkel szemben, hanem akár az alkotmányos demokrácia más típusú berendezkedéseivel szemben is.

Ugyanakkor az elmúlt évek fejleményei azt bizonyosan megkérdőjelezték, hogy a történelem menete az alkotmányos demokráciák szempontjából egy töretlen diadalmenet lenne. Nemcsak Magyarországon, hanem stabil demokráciákban is egyre többen írnak és beszélnek arról, hogy az állampolgárok miért nem bíznak az alkotmányos demokráciák alapintézményeiben, és hogy ennek a bizalomvesztésnek milyen következményei lehetnek az alkotmányos demokráciára nézve. Ebből kifolyólag nemcsak a politikatudósok egy jelentős része, nemcsak különféle politikai mozgalmak és civil szervezetek tűzték zászlajukra az alkotmányos demokrácia megújításának szükségességét, hanem a politikai elit igen sok tagja is, akik valamilyen formában szintén feltették maguknak és így a politikai közösségnek is a kérdést: milyen politikai rendszerben szeretnék élni? Milyen intézményrendszer lenne képes a bizalom helyreállítására? Vajon vadonatúj, innovatív eljárások révén újulhatnak meg a demokráciák, vagy mindössze annyi lenne a feladat, hogy vissza kell térni a bevált intézményekhez és gyakorlatokhoz? Így vagy úgy, de politikatudósoktól kezdve, civil szervezeteken keresztül a politikai elitig bezárólag szinte mindenki azon gondolkodik és ügyködik a nyugati kultúrkörben, hogy valamilyen értelemben újraalapítsa a politikai közösséget. Azt látjuk tehát, hogy a politikatudósok és a politikusok is visszatértek az alapvető kérdéshez: milyen politikai közösségben szeretnék élni? Milyen intézmények segítségével intézzük közös ügyeinket? A demokrácia melyik változatát szeretnék megvalósítani? Ezeknek az alapkérdéseknek az újrainyitása tehát nemcsak Magyarországon érzékelhető, hanem a nyugati kultúrkörhöz tartozó országok legtöbbszörében is.

I.2 A kutatási probléma és az elméleti háttér

A habilitációs értekezés egy adalék lenne ezen újrainyitott kérdés megválaszolásához, mivel arra a két alapvető kérdésre fókuszál, hogy (1) milyen módon lehet újralapítani egy közösséget illetve (2) milyen módon alapították újra konkrétan a magyar politikai közösséget 2010 után. Alapvető feltételezésként elfogadjuk, hogy a nyugati kultúrkörhöz tartozó politikai közösségek újraalapítása a demokrácia egyik vagy másik típusának adaptálását jelenti. Az adaptálás persze lehet hiányos, félresikerült, csak részben megvalósult, ám hivatkozási alapként a demokrácia egyik vagy másik koncepciója általában kihámozhatóvá válik az elemző számára. Éppen ezért bír alapvető fontossággal az, hogy az elemző birtokában legyen egy olyan demokráciaelméletnek, amely az elemzés keretében szolgálhat. A habilitációs munkában éppen ezért Coppedge és társai multidimenziális demokráciaelméletét használom kiindulópontként (Pócza 2015a; Pócza 2015b).

I.3 A módszertan

Az elméleti keretrendszer ugyanakkor csak a vázát tudja adni az empirikus elemzésnek. Nyilvánvalóan szükség van annak meghatározására is, hogy milyen módszerekkel végezhessük el ezt a munkát. Mivel a 19-20. században egy politikai közösség újjáalapítása általában egy alkotmányozási eljárásban és egy elfogadott alkotmányban öltött testet. Ezen alkotmány szövegének és működésének elemzéséhez használt módszertant járják körül a habilitációs értekezés következő részei.

A habilitációs értekezés két írása veszi számba a legalapvetőbb államszervezeti problémák összehasonlító vizsgálatának módszertani kérdéseit. Az írások kitérnek az összehasonlító politikatudomány módszertani kérdéseire egyrészt a törvényhozó és a végrehajtó hatalom (Pócza 2017a), másrészt pedig a törvényhozó és a(z alkotmány)bírói hatalom kapcsolatának vonatkozásában (Pócza 2017b). Az alkotmánybíráskodás szerepének és helyének teoretikus meghatározása (Pócza 2015a), illetve az alkotmánybíráskodás gyakorlatának empirikus elemzése azért is érdemel kiemelt figyelmet, mert a politikai közösség megalapítását (alkotmányozás) követően, ma már a legtöbb demokráciában ez a szerv örökdió a játékszabályok (alkotmányos rendelkezések) betartása felett. A politikai közösség legalapvetőbb szabályainak felügyelete során ugyanakkor az alkotmánybíráskodások akarva-akaratlan is konfliktusokba keverednek a végrehajtó és törvényhozó hatalommal, vagy legalábbis tevékenységi területük azonossága okán érintkezésbe kerülnek más hatalmi ágakkal.

Éppen ezért az alkotmánybíráskodás demokráciában betöltött szerepének és helyének teoretikus megfogalmazásán túl, nagyon lényeges kitérni arra, hogy milyen módszerekkel vizsgálható az alkotmánybíráskodás parlamentet és kormányt érintő gyakorlata.¹ Ezen pontosan ugyanakkor a nemzetközi szakirodalomban található módszertani megfontolások hiányosságaira is fel kell hívni a figyelmet. A nemzetközi szakirodalom mind a mai napig egy leegyszerűsítő dichotómiában gondolkodik, amikor elemzés tárgyává teszi az alkotmánybíráskodások törvényhozást és/vagy végrehajtást érintő határozatait, miközben az alkotmánybíráskodás gyakorlata már rég meghaladta azt, hogy egyes jogszabályokat az alkotmányos/alkotmányellenes dichotómia alapján értékeljen. Az alkotmánybíráskodások számos olyan határozati formát alkalmaznak, amelyek sokszínűvé teszik tevékenységüket, és az alkotmányos/alkotmányellenes dichotómiába nem kényszeríthetők bele. A formális/eljárási alkotmányellenességtől kezdve, az alkotmányos követelmény meghatározásán keresztül, a törvényhozás mulasztásos alkotmányértésének deklarálásáig és az absztrakt alkotmányértelmezésig bezárólag számos módon tudja finomítani döntéseit az alkotmánybíráskodás. Éppen ezért egy olyan módszert dolgoztam ki (Pócza 2017c; Pócza 2018e), amely ezt a sokszínűséget is figyelembe véve annak a kérdésnek a megválaszolását is megkönnyíti, hogy milyen mértékben korlátozták az alkotmánybíráskodások a törvényhozás és a végrehajtó hatalom mozgásterét. Ezen kutatási kérdés relevanciája egyértelmű, hiszen az utóbbi időben igen sok politikus hivatkozott arra, hogy az alkotmánybíráskodások tulajdonképpen túlterjeszkedtek saját hatásköreiken, és olyan dolgokban és olyan mértékben korlátozták a választott politikusok mozgásterét, amelyek egyáltalán nem elfogadhatók. A kutatás egyik alapvető kérdése tehát éppen az, hogy a magyar alkotmánybíráskodás milyen mértékben korlátozta a választott politikusok mozgásterét.

---

¹ Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy az alkotmánybíráskodás gyakorlata nem merül ki abban, hogy a parlamentek és kormányok tevékenységét ellenőrzi, ám jelen munka vizsgálódási körét szándékosan szűkítettük le az alkotmánybíráskodás törvényhozást és kormányt érintő tevékenységére.

I.4 A kutatási kérdés: alkotmány és alkotmánybíráskodás mint az újraalapítás eszközei

Ahogy a bevezetőben is említettem, a értekezés alapvetően két problémára fókuszál: egyrészt arra, hogy miként lehet újraalapítani egy politikai közösséget, illetve hogy konkrétan 2010 után miként próbálták meg újraalapítani a magyar politikai közösséget. Ezen második kérdés tehát már nem módszertani jellegű, és még csak nem is az újraalapítás (alkotmányozás) *eljárás*i dimenzióira fókuszál, hanem arra, hogy milyen *tartalmi* elemek segítségével próbálták meg az újakezdet megvalósítani. Az új Alaptörvény szövegének három olyan elemét veszem górcső alá, amelyek kontrasztban állnak a korábbi Alkotmány szövegével, és amelyek kapcsán komoly politikai és tudományos viták alakultak ki a magyar politikai közösségen belül.

Az államszervezeti kérdések kapcsán felmerült a 2010-ig jellemző bírói szupremáciától a parlamenti szuverenitás és a parlamenti szupremácia irányába történő elmozdulás (Pócza 2015d; Pócza 2014b), illetve a kétkamarás parlamenti rendszerre történő áttérés lehetősége, ezek az elképzelések azonban végeredményben nem valósultak meg (Pócza 2015c). Így aztán államszervezeti értelemben kisebb-nagyobb módosításokat ugyan regisztrálhattunk az új Alaptörvény szövegében (ezek közül természetesen kiemelkednek az Alkotmánybíráskodást érintő változások), de jelentősebb változásokat a hatalommegosztás rendszerében az új alkotmány elfogadása sem hozott. A három hatalmi ág egymáshoz való viszonyának szabályozása formális-intézményi értelemben (némi módosítással) nagyon hasonló maradt (Pócza 2015c).

Államszervezeti kérdésekben tehát az újraalapítás túl nagy változást nem hozott. Meglátásom szerint az alkotmányozó hatalom 2010 után nem a régi államszervezeti intézményrendszer átalakításával kívánta újraalapítani a politikai közösséget, hanem sokkal inkább két másik mozzanat beemelése révén. Az egyik ilyen mozzanat az Alaptörvény értékorientáltsága (Pócza 2014a), a másik pedig annak történeti dimenziója (Pócza 2018a; Pócza 2018b). Meglátásom szerint az alkotmányozó atyák ezen két hangsúlyos mozzanat segítségével próbálnak közösséget építeni, miközben a kritikusok is éppen ezt a két elemet vették leginkább célkeresztbe. Éppen ezért a habilitációs írás is az új Alaptörvény értékorientált voltára, mint a politikai közösség újraalapításának egyik fontos eszközére tekint, és azt vizsgálja, hogy értelmezhető-e (és ha igen, akkor miként értelmezhető) az értékorientáltság és a történeti alkotmányra való hivatkozás az újraalapítási szándék manifesztumaként.

Másrészt az alkotmány elfogadását követően az alkotmányozók bizonyos értelemben sorsára hagyják az alkotmányt: az alkotmány felett immár csak kivételes esetben diszponálnak az alkotmányozó atyák, normális politikai körülmények között az alkotmány öreivé, legfőbb őrzőivé és néha annak implicit átalakítóivá az alkotmánybíráskodások válnak. Éppen ezért érdemes azt is megvizsgálni, hogy az államszervezeti szabályok viszonylagos állandósága ellenére vajon változott-e a törvényhozó és az a(alkotmány)bírói hatalom kapcsolata? Vajon az új alkotmányra hivatkozva jobban vagy éppen kevésbé korlátozta a magyar Alkotmánybíráskodás a törvényhozás mozgásterét. Azaz: átalakult-e az alkotmánybíráskodás viszonya a törvényhozáshoz? Másként védelmezi-e a magyar Alkotmánybíráskodás az újraalapítást követően a magyar alkotmányt, mint korábban, 1990 és 2010 között? Vajon látunk-e trendeket a tekintetben, hogy a magyar Alkotmánybíráskodás 1990 és 2015 között milyen erősen kívánta korlátozni a törvényhozás mozgásterét? Vajon beleilleszkedik-e a magyar alkotmánybíráskodás a közép-európai trendekbe (Pócza 2018c; Pócza 2018d)?

II. A politikai közösség újraalapításának elméleti kérdései

Az alábbiakban először az alkotmány fogalmát tisztázom, ezt követően kitérek arra, hogy az alkotmányok milyen demokráciaképeket hordozhatnak magukban. Ennek kapcsán bemutatom röviden Coeppegde és társai multidimenzionális demokráciaelméletét, amely elméleti keretként funkcionál a habilitációs írás számára.

II.1 Mi az alkotmány?

Az alkotmányt sajátos funkciója felől megközelítve négyféleképpen definiálhatjuk: egyrészt mint hatalomkonstituáló és -korlátozó dokumentumot (a.); másrészt mint a sikeres társadalmi koordináció eszközét (b.); harmadrészt mint a társadalom értékeinek deklarációját (c.); negyedrészt pedig mint a politikai-hatalmi harcok tükrét (d.). Végül pedig megkülönböztethetünk háromféle alkotmányos modellt (e.).

a) Az alkotmány mint a hatalom konstituálója és korlátozója

A jog- és politikatudomány klasszikus, intézményorientált megfogalmazása szerint a modern alkotmányok a politikai közösség olyan alapvető *írássos* dokumentumai, amelyek *jogi* formát öltve a politikai közösség életének koordinálásához szükséges hatalmat létrehozzák (*konstituálják*) és egyben az egyén jogait védve *korlátozzák* is azt. Ezeket a jogszabályi hierarchia legfelsőbb szintjén elhelyezkedő „játékszabályokat” manapság általában a demokrácia alapjául szolgáló egyszerű többségi döntéshozatali mechanizmustól eltérő, sokszereplős és bonyolult eljárások révén fogadják el, módosításuk is csak valamilyen komplexebb eljárás révén valósulhat meg. Az alkotmányok ebben az értelemben a politikai közösség kiszámítható életét biztosító normákat (*elvárásokat*) tartalmazza. Ugyanakkor ez a klasszikus intézményorientált megközelítésmód a dokumentumokra koncentrálva az alkotmány fogalmának éppen azt az aspektusát hagyja figyelmen kívül, amely a holt betűket élővé teszi.

b) Az alkotmány mint a társadalmi koordináció eszköze

Az alkotmányok ugyanis egyrésztől valóban olyan dokumentumok, amelyek elvárásokat (normákat) fogalmaznak meg, másrésztől viszont a politikai közösség tagjai társadalmi *gyakorlatokat* alakítanak ki az alkotmányokhoz (vagy alkotmányos szokáshoz) kapcsolódóan. Az alkotmány *leíró* fogalma ezért két részből áll: egyrésztől egy írott dokumentumban a politikai közösség tagjaival szemben megfogalmazott *elvárások* halmazából. Másrésztől az alkotmány fogalma magában foglalja azokat a társadalmi gyakorlatok is, amelyek révén ezek a normák megvalósulnak, vagyis érvényesülnek. Az alkotmány ezért valójában a társadalmi rendről szóló olyan elképzelések halmazával azonosítható, amely a politikai közösség tagjaival szemben *igényt* támaszt saját érvényesülésére, miközben ezen érvényesülési igény megvalósulása az adott közösségekben kialakuló társadalmi gyakorlatoktól függ. Ha az alkotmányban megfogalmazott vagy ahhoz társított (annak *tulajdonított*) igényeknek megfelelően cselekszenek a politikai közösség tagjai, akkor beszélhetünk egy olyan alkotmányról, amely a társadalom tagjait valóban koordinálja. A sikeres koordináció alapjául azonban nem a játékszabályok explicit elfogadása szolgál, hanem azok hallgatólagos tudomásul vétele.

c) Az alkotmány mint a társadalmi értékek deklarálója

A politikai cselekvés *koordinálásán túl* az alkotmányok kifejezhetik a politikai közösség *értékeit* illetve megfogalmazhatják a jövőben megvalósítandó *céljait* is. Ezen *deklaratív*

funkciók nem feltétlenül jelennek meg minden alkotmányban, ha pedig megjelennek, akkor nagyon sokféle formát ölthetnek. A nemzeti identitás megfogalmazására és/vagy alakítására általában az alkotmányok preambulumaik szolgálnak, de a politikai közösség legfontosabb szimbólumait vagy a legalapvetőbb demokratikus és jogállami értékeket már az alkotmányok főszövege deklarálja. Az alkotmányokat ebből a megközelítésmódból vizsgálva az a kérdés merül fel, hogy miért éppen azokat az értékeket és célokat deklarálja egy alkotmány, amelyeket a dokumentumban megfogalmaztak.

d) Az alkotmány mint a nyers hatalmi viszonyok tükré

Az alkotmányokra azonban nemcsak mint a társadalmi koordinációt végző intézményre (b) vagy mint a politikai közösség alapvető értékeit és céljait deklaráló dokumentumokra (c) tekinthetünk, hanem úgy is, mint az alkotmányozási folyamatban résztvevő politikai szereplők hatalmi küzdelmének az *eredményére*. Ebből a szempontból nézve az alkotmányokban megfogalmazott normák (elvárások) tulajdonképpen egy olyan hatalmi harc eredményei, amelyben a résztvevő felek sajátos (hatalom)politikai érdekeiket tartják leginkább szem előtt. A racionális döntésmélet szemszögéből nézve az alkotmányozási folyamatban résztvevő politikai szereplők küzdelme nem sokban különbözik a mindennapi politikai küzdelmektől: mindkét folyamat során saját érdekeik maximalizálására törekednek a felek, amelyet néha önkorlátozó kompromisszum révén érnek el, máskor viszont a hatalmi harcban domináns fél diktátuma zárja le a konfliktust. Ez a realista megközelítés éles ellentétben áll a normatív/idealista megközelítéssel, amely az alkotmányokra, mint a politikai közösség értékeit és morális normáit megfogalmazó dokumentumra tekint.

e) Alkotmányos modellek: politikai, jogi és nemzetközösségi modell

A nemzetközi szakirodalom három alkotmányos modellt különböztet meg: a politikai és a jogi alkotmányosság modelljén túl, az alkotmányosság nemzetközösségi modellje jelenti az alkotmányosság harmadik fajtáját. A politikai alkotmányosság felfogásának hívei az alkotmányok kapcsán a politikai hatalom *pozitív konstituálására* helyezik a hangsúlyt. Az alkotmány a hatalomgyakorlásra vonatkozó eljárási szabályok összessége. A jogi alkotmányosság ezzel szemben az alapvető emberi jogokat tartalmazó alkotmányok *hatalomkorlátozó* szerepét hangsúlyozza: ezek a hatalomkorlátozó akadályok felülírhatják a konstituált politikai hatalom döntéseit. A jogi konstitucionalizmus hívei szerint van egy minimális közös nevező, amelyet a politikai közösség minden tagja elfogadhat: ez a közös nevező az alapvető emberi jogok katalógusában ragadható meg. A jogi konstitucionalista megközelítésben a politika közösség minimális célját (alapvető emberi jogok) az (alkotmány)bíróságok képesek a legjobban konkretizálni és megvalósítani, így intézményi szinten nem a parlamenti, hanem a(z alkotmány)bírói szupremáciát preferálják. A politikai konstitucionalizmus hívei viszont azt állítják, hogy a politikai közösség egyes tagjai között fennálló „ésszerű véleménykülönbségek” még az alapvető jogok tekintetében is fennmaradnak, így abban sem tudnak egyezsége jutni, hogy az alapvető emberi jogokat miként is kellene konkretizálni. A politikai konstitucionalizmus hívei kétségbe vonják, hogy az (alkotmány)bírák megfontoltabb, pártatlanabb módon tudnának döntést hozni, mint a parlamenti képviselők vagy a választópolgárok. A fékek és ellensúlyok rendszerét szerintük nem az alkotmánybírói felülvizsgálat biztosítja a legjobban, hanem a szabad választások és a parlamenti arénában egymással küzdő pártok, azaz a parlamenti váltógazdálkodás. Az alkotmányosság harmadik, nemzetközösségi modellje a jogi és politikai alkotmányosság modelljét ötvözi. Az alkotmány ezen modellje szerint az alkotmánybírók ugyan felülvizsgálhatják alkotmányossági szempontból a törvényhozás által elfogadott törvényeket, akár ki is mondhatják annak alkotmányellenességét, ám a végső szó joga végeredményben a parlamenté marad.

Végeredményben az utolsó szó joga ugyan a törvényhozásé, ám informális értelemben igen komoly szerepe lehet a politikai döntéshozatalban a(z alkotmány)bíróknak is.

II.2 Az alkotmányok demokráciaképe

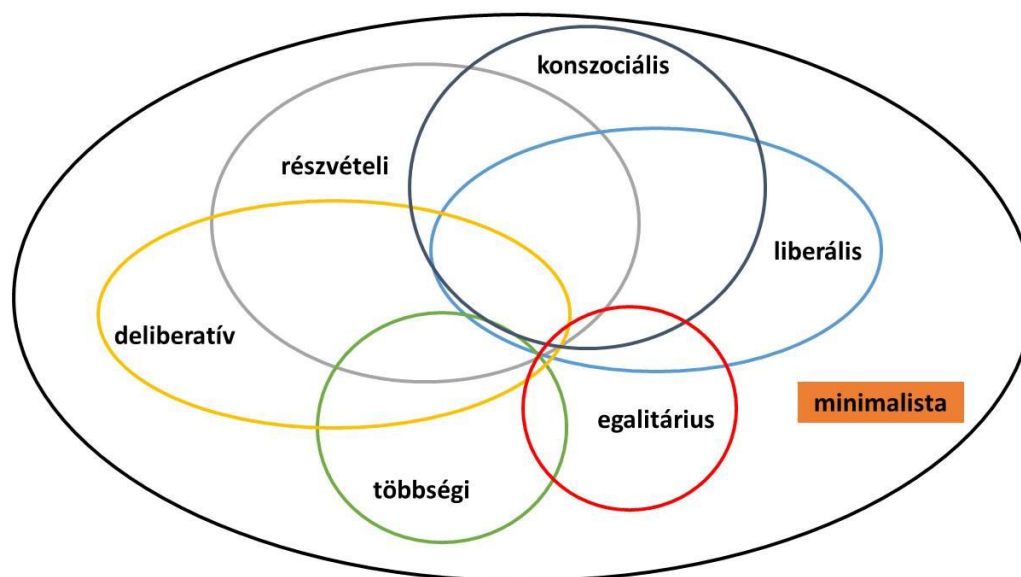
Az alkotmányok funkcionális megközelítése révén tehát láthatóvá válik, hogy az államszervezeti kérdéseken, azaz a hatalom konstituálásán és korlátozásán túlmenően az alkotmányok a politikai közösség megalapításának feladatát a társadalmi koordinációs és értékdeklaráló funkcióik révén is magukra vállalják. Sőt az is kitűnik, hogy a törvényhozó és alkotmánybírói hatalom egymáshoz való viszonya elméleti szinten is kikristályosodik a politikai és jogi konstitucionalizmus teóriáiban.

Ugyanakkor az alkotmányok nem ritkán ennél még kontúrosabban adják meg, hogy milyen típusú demokratikus eljárás lesz az alapvető norma a politikai közösségen belül. Ahhoz, hogy ezt megfelelő módon elemezni tudjuk, érdemes felidézni Coppedge és munkatársainak multidimenziós demokráciaelméletet, amely kiváló elméleti háttérrel nyújt az alkotmányok demokráciaképének elemzéséhez.

Coppedge és társai szerint a normatív demokráciaelméletek tipológiáját azon alapvető és klasszikus kérdés mentén adhatjuk meg, hogy a politikai folyamat részeként *kik* és *milyen módon* hozzák meg a döntéseket (Pócza 2015b). Ha ez az alapvető kérdés, akkor Coppedge és társai tipológiáját használva megállapíthatjuk, hogy a demokrácia elektorális-minimalista koncepcióján túl hat további demokráciaelmélet-típust, ennek nyomán pedig hatféle demokráciadimenziót különböztethetünk meg. Ezek alapján liberális, konzociális, egalitárius, deliberatív, részvételi és majoritárius demokráciaelméletekről és demokráciadimenziókról beszélhetünk (Pócza 2015a). A demokrácia minimális kritériumának eleget tevő, ma létező demokratikus rendszereknek a demokráciaelméleteken nyugvó egyes dimenziói tértől és időtől függően erőteljesebben vagy kevésbé érzékelhetően lehetnek jelen az egyes demokráciákban. Az alább ismertetett hatféle dimenzió tulajdonképpen arra utal, hogy majdnem minden létező demokráciában meg is valósul az egyes dimenziók mögött rejlő normatív elvárás – csak éppen a megvalósulás mértéke változik.

A különféle normatív demokráciaelméletek hívei abban általában egyet tudnak érteni, hogy létezik a demokráciának egy minimalista koncepciója, amelynek gyökerei Schumpeterre vezethetőek vissza (Pócza 2015a). Az olykor realista demokráciaelméletként is ismert teoretikus álláspont hívei szerint a demokrácia legfontosabb indikátora az, hogy a politikai vezetők rendszeres időközönként nyílt verseny során, a választások kimenetelét előre nem látható módon küzdenek meg egymással egy titkos, általános és egyenlő választójog alapján a választópolgárok szavazataiért. Az alapvető szabadságjogok érvényesülése vagy a média szabadsága, ahogy a független bíróság intézménye fontos elemként jelenhet meg ugyan ezen elmélet hívei szerint a demokrácia értékelése során, ám demokráciává nem ezek az elemek, hanem a kompetitív választás teszi az adott politikai rendszert (Przeworski 1999). A kik és hogyan döntenek kérdésre adott válasza ennek a demokráciaelméletnek tehát egyszerű: az egyenlő, titkos és általános választójoggal rendelkező állampolgárok választás útján választják ki a politikai vezetőket, akik aztán a választásokat követően maguk döntenek a legfontosabb kérdésben. Ez a minimalista definíció valóban minden további demokráciaelmélet kiindulópontjaként szolgál, a többi demokráciaelmélet jellemzője azonban, hogy nem elégszik meg ezzel a minimalista felfogással, további kritériumokat határoznak meg, elsősorban arra vonatkozólag, hogy a közösség mely tagjai milyen módon döntsék el a legfontosabb politikai kérdéseket.

Az empirikus indíttatású normatív demokráciaelmélet hatféle dimenziója nem mindig hangolható egybe: azaz nincs egy tökéletes kombináció, amelyben mind a hat dimenzió egyszerre ugyanolyan mértékben és minőségben érvényesülne. Az alábbi ábra egy első kísérlet annak bemutatására, hogy a hatféle dimenzió milyen viszonyban lehet egymással:

1. ábra: A demokrácia dimenziói

Ha az ideáltipikusnak tekinthető normatív demokráciaelméleteket számba vesszük, feltűnik, hogy azok sokszor kiegészítik egymást vagy éppen ellenmondásba keverednek egymással attól függően, hogy az egyes dimenziók és demokráciaelméletek milyen kritériumok meglétét tartják döntőnek a demokrácia szempontjából. Másrészről a demokrácia klasszikus paradoxonához, a szabadság és az egyenlőség értékének az összeütközéséhez hasonlóan a hatféle dimenzió hangsúlyos értékei is összeütközésbe kerülhetnek egymással: a liberális dimenzió alapértékei (széleskörű hatalommegosztás; fékek és ellensúlyok rendszere) nyilvánvaló ellentétben áll a többségi demokrácia egyetlen alapértékével (a többség akaratának érvényesülése). A többségi-reprezentatív dimenzió egyes alapértékei (képviselési intézmények dominanciája) ellentétbe kerülhetnek a részvételi dimenzióval is, ahogy a liberális dimenzió egyes alapértékei és intézményi implikációi (erős alkotmánybíróság) sem feltétlenül kongruálnak a részvételi demokráciaelmélet legfőbb alapértékével (minél több ügyben döntsenek közvetlenül az állampolgárok) (Pócza 2015b).

Mindezek fényében empirikusan elemezhetővé válik az, hogy az alkotmányok a demokrácia melyik dimenzióját preferálják, azaz milyen demokráciaképpel rendelkeznek és milyen eszközök segítségével kívánják újraalapítani a politikai közösséget. Az eszközök kiválasztása pedig mindig ahhoz a kérdéshez kapcsolódott, hogy *kik* és *milyen módon* hozzanak döntést az alkotmányos demokráciában.

III. A politikai közösség újraalapításának gyakorlati kérdései: az alkotmány

III. 1 Újraalapítás államszervezeti változások nélkül

Ahogy fentebb is említettem, államszervezeti kérdésekben nem igazán hozott jelentős változást az új alkotmányt, ami meglátásom szerint egy elszalasztott lehetőségként értékelendő (Pócza 2015c). A habilitációs munkában amellet érvelek, hogy az Alkotmány 1989/90-es módosításait megelőzően és azt követően sem alakult ki széles körű vita arról, hogy a Coppedge által felvázolt demokráciakoncepciók közül melyiket is preferálja a magyar politikai közösség. Úgy tűnik, hogy a demokrácia liberális dimenziója szinte észrevétlenül vált a magyar alkotmányos berendezkedés legmeghatározóbb jellegzetességévé. Meglátásom szerint ugyanakkor a demokrácia többségi dimenziójának érvényesülése egy kétkamarás parlamentáris rendszer bevezetésével és az alkotmánybíróság szerepének radikális csökkentésével (gyenge alkotmánybíráskodás), preferálható változás lett volna. Csakhogy a 2010-2011 újraalapítás során a demokráciának ezt a dimenzióját nem képviselték következetesen, ennek köszönhető, hogy komolyabb és kívánatos államszervezeti változások nem is következtek be a magyar alkotmányos rendszerben. Az újraalapítás tehát nem az alkotmány államszervezeti dimenziójának átalakítása révén ment végbe, ami meglátásom szerint inkább sajnálatosnak nevezhető (Pócza 2015c).

Az alkotmányozók másik eszközhöz nyúltak amikor az újraalapításra vállalkoztak. Egyrészt bizonyos alapvető értékek deklarálása révén kívánták elérni céljukat (Pócza 2014a), másrészt történeti dimenzióba kívánták helyezni az új alkotmányt, ezzel teremtve meg a kontinuitást a politikai közösség múltbéli és jelenbéli tagjai között (Pócza 2018a; Pócza 2018b). Ugyanakkor mindkét vállalkozást heves kritikák érték, egyrészt az új Alaptörvény értéktelenségét értelmezték sokan konzervatív és/vagy nacionalista fordulatnak, másrészt a történeti alkotmányra való hivatkozás kapcsán merült fel íratlan alkotmányunk újjáélesztésének lehetetlensége és szükségletlensége.

III. 2. Újraalapítás értékorientált alkotmányos deklarációk révén

Az alkotmányok kapcsán általában az a bevett nézet, hogy azoknak semlegesnek kell maradnia a különféle életformák és értékek tekintetében. Ebben az értelemben a 89-es Alkotmány valóban értéksemleges volt, viszonylag kevés olyan értéket deklarált, amely körül komolyabb társadalmi viták lángoltak volna fel. A 2011-ben elfogadott Alaptörvény mondhatni, hogy ennek a szöges ellentettje. Már a preambuluma (Nemzeti Hitvallás) is számos értékállítást fogalmaz meg, nem beszélve a jogokat és kötelességek magába foglaló „Szabdság és felelősség” címet viselő részről. A habilitációs munkában amellet érvelek (Pócza 2014a), hogy valójában az Alaptörvény szövege liberális és konzervatív értékeket is magába foglaló kompromisszumnak tekinthető, még akkor is, ha a dokumentum elfogadásának a körülményei (alkotmányozási eljárás) nem is egy kompromisszumos szöveg létrejöttére utalnak.

	nemzeti/konzervatív/közösségorientált elemek		egyetemes/liberális/individualista elemek	
kultúrnemzet/ államnemzet	Nemzeti Hitvallás	Mi, a magyar nemzet tagjai	XXIX. cikk	A Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők.
	D) cikk	Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért (...).	Nemzeti Hitvallás	Kinyilvánítjuk, hogy a velünk élő nemzetiségek a magyar politikai közösség részei és államalkotó tényezők.
történeti alkotmány/ nemzetközi jogi kötelezettségek	Nemzeti Hitvallás	Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.	Q) cikk (2) bekezdés	Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját
	R) cikk (3) bekezdés	Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.		
családpolitika/ emberi méltóság	Nemzeti Hitvallás	Valljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet.	Nemzeti Hitvallás	Valljuk, hogy az emberi lét alapja az emberi méltóság.
kereszténység/ más vallások	Nemzeti Hitvallás	Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét.	Nemzeti Hitvallás	Becsüljük országunk különböző vallási hagyományait.
nemzeti kultúra/ egyetemes kultúra	Nemzeti Hitvallás	Hisszük, hogy nemzeti kultúránk gazdag hozzájárulás az európai egység sokszínűségéhez.	Nemzeti Hitvallás	Tiszteljük más népek szabadságát és kultúráját, együttműködésre törekszünk a világ minden nemzetével.
abortusz	II. cikk	Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.	II. cikk	Az emberi méltóság sérthetetlen.
közösség/ egyén	Nemzeti Hitvallás	Valljuk, hogy az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki.	Nemzeti Hitvallás	Valljuk, hogy néपालom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi.
	Nemzeti Hitvallás	Alaptörvényünk jogrendünk alapja, szövetség a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között.		

1. táblázat: Konzervatív és liberális értékdeklarációk az Alaptörvényben

III.3. Újraalapítás a történeti alkotmányos identitás révén

Úgy tűnik, hogy az alkotmányozó atyák a történeti alkotmány helyreállítását tekintették a politikai közösség újraalapításának másik eszközének. A nemzeti identitás megőrzésére és erősítésére tett kísérlet mellett (értékorientált deklaratív dimenzió) a magyar történeti alkotmány újjáélesztésére vonatkozó kormányzati törekvések váltották ki talán a legtöbb kritikát (Pócza 2018a). A jogászai közösségen belül sok szerző az íratlan (történeti) alkotmányt eleve alsóbbrendűnek tekinti, mivel jóval nagyobb teret hagy a jogbizonytalanságnak (formális meghatározatlanság érve). Ezen túlmenően azt is kifogásolták, hogy ha még meg is tudnánk mondani, hogy mely törvények és/vagy szokások tekintendők a történeti alkotmány részének, még akkor is problémába ütköznénk, amikor a történeti alkotmány vívmányait kellene kiválasztani a történeti alkotmány egészéből (materiális meghatározatlanság érve). További érvként merült fel, hogy a történeti alkotmány vívmányai sokszor nem egyeztethetők össze a modern, komplex társadalmak létfeltételeivel (inkompatibilitási érv). Ha pedig jóindulatúan állunk a kérdéshez, és az előző három problémát még valahogyan csak-csak áthidaljuk, akkor is ott marad a tény: a történeti alkotmány folytonossága megszakadt és ezt a folytonosságot már nem lehet helyreállítani (diszkontinuitási érv). A történeti alkotmány tehát elveszett – szól szinte egybehangzóan a kritikusok érvelése. A habilitációs értekezés ezen fejezetében (Pócza 2018a) amellet érvelek, hogy a történeti alkotmánnyal szemben felhozott fentebbi érvek hamis premisszákon nyugszanak. Míg a formális meghatározatlanság érve azt előfeltételezi, hogy

minőségi különbség van az íratlan történeti alkotmány és az írott/kodifikált alkotmány között, addig a materiális meghatározatlanság érve ennél is tovább megy, és azt is állítja, hogy az írott/kodifikált alkotmányok felsőbbrendűek a történeti alkotmányokhoz képest. Az inkompatibilitáson nyugvó érv nem bizonyítja, mindössze előfeltételezi azt, hogy a történeti alkotmány rendelkezései nem összeegyeztethetők a modern társadalmi körülményekkel. Végezetül pedig a diszkontinuitási érv pedig azt feltételezi, hogy a hagyományokat általában véve nem lehet újjáéleszteni. A habilitációs munkámban amellet érvelek, hogy ezek az előfeltevések hamisak, rámutatok arra, hogy az érvelés négy fő iránya hamis és hogy a történeti alkotmány újjáélesztése nem *ab ovo* lehetetlen. Más kérdés, hogy vajon érdemes-e a történeti alkotmány segítségével megpróbálni újraalapítani a politikai közösséget. Az újjáélesztés hasznosságával, kívánatosságával kapcsolatban azonban a jelenkor kutatója nem sok mindent tud mondani, meglátásom szerint ezekről a kérdésekről csak utólag fogunk tudni biztosat mondani (Pócza 2018b).

IV. A politikai közösség újraalapításának gyakorlati kérdései: az alkotmánybíróság

Nem kérdés, hogy az új Alaptörvénybe foglalt alkotmányos értékdeklarációknak és a történeti alkotmányra való hivatkozásnak csak akkor lehet társadalmi hatása, ha az Alaptörvény értelmezésével kizárólagosan felruházott Alkotmánybíróság saját határozataiban valóban hivatkozik ezekre az értékdeklarációkra, illetve amennyiben a testület az Alaptörvényt „történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban” értelmezi – ahogy azt elviekben az Alaptörvény R) cikke kötelezővé teszi számára. Hogy ezek a hivatkozások milyen gyakorlati jelentéssel bírnak az Alkotmánybíróság joggyakorlatában, az külön kvalitatív elemzést igényel. Mindenesetre, ha meg is jelentek az ilyen típusú hivatkozások, természetesen még az sem jelenti azt, hogy az újraalapítás az Alaptörvény említett rendelkezései és az Alkotmánybíróság joggyakorlata révén valóban sikeresnek tekinthető, hiszen a nagy kérdés az lesz, hogy vajon hogyan, milyen módon hatottak az Alkotmánybíróság vonatkozó határozatai a társadalmi gyakorlatra, vajon az írott szöveg és az azt értelmezni hivatott intézmény együttesen hozzájárult-e a politikai közösség újraalapításához? Ennek a kérdésnek a tisztázása kétségkívül izgalmas feladat lesz a jövő kutatói számára, jelenleg azonban még egészen bizonyosan nem telt el kellő idő ahhoz, hogy erről a kérdéstről komolyan vehető véleményt tudjunk megfogalmazni.

Más szempontból viszont nagyon is érdemes megvizsgálni az alkotmánybíráskodás gyakorlatát, hiszen joggal merül fel az a kérdés, hogy az Alkotmánybíróságnak a törvényhozást érintő joggyakorlata az államszervezeti rendelkezések viszonylagos állandósága mellett és az Alkotmánybíróság jogkörét érintő változások ellenére, vajon mennyiben és hogyan változott az új Alaptörvény elfogadása előtti időkhöz képest. A habilitációs értekezés következő részei (Pócza 2018c; Pócza 2018d) éppen ezért arra fókuszálnak, hogy az alkotmánybírói és a törvényhozói hatalmi ág viszonya változott-e az új Alaptörvény elfogadását követően (újraalapítás) és ha igen, akkor milyen módon. Érdemes hangsúlyozni ugyanakkor még egyszer, hogy az Alkotmánybíróság jogköreit és összetételét illető változásokon túlmenően a magyar állam alkotmányban rögzített alapszervezete nem változott meg jelentős mértékben (Pócza 2015d), így alapvetően az a kérdés, hogy a formális intézményrendszer viszonylagos változatlansága ellenére változott-e jelentős mértékben az Alkotmánybíróság törvényhozást érintő joggyakorlata.

A módszertani fejezetben (Pócza 2017c; Pócza 2018e) már kitértünk arra, hogy empirikus kutatásunk egy olyan metodológiánk nyugszik, amely a nemzetközi szakirodalomban is

innovatívnak nevezhető, és amely segítségével sokkal cizelláltabb képet tudunk festeni az alkotmánybíráskodás gyakorlatáról, mint ahogy az a dichotomikus szemléletmódú korábbi módszertanok segítségével lehetséges volt. Ráadásul egy kutatási projekt keretében nemcsak a magyar, hanem másik öt közép-európai alkotmánybíróság 1990 és 2015 közötti joggyakorlatát is bekódoltuk, illetve elemeztük, ennek köszönhetően egy egységes módszertan alapján kvantitatív módszerrel is összehasonlíthatóvá vált a magyar Alkotmánybíróság joggyakorlata a többi közép-európai ország joggyakorlatával (Pócza 2017c; Pócza 2018e). Kutatásunk végkövetkeztetése az, hogy a magyar Alkotmánybíróságnak a politikai közösség újraalapítását követő joggyakorlata (2012, Alaptörvényelfogadása) nem tért el drasztikus mértékben a korábbi gyakorlattól. A 2012-es évben ugyan látszólag valamelyest erősebben korlátozta a magyar törvényhozás munkáját az Alkotmánybíróság, ám ebben a deviánsnak mondható évben a viszonylag alacsony esetszám is közrejátszhatott abban, hogy az AB szigorúbbnak tűnt mint korábban (Pócza 2018c).

Összességében a magyar Alkotmánybíróság 1990 és 2015 közötti joggyakorlatáról elmondható, hogy az Alkotmánybíróság korántsem korlátozta olyan mértékben a törvényhozás mozgásterét, mint ahogy azt a róla kialakult kép alapján sokan gondolják (Pócza 2018c). A teljes adatbázis alapján inkább belesimulni látszik a magyar AB-gyakorlat a régiós bíróságok gyakorlatába, amennyiben a döntések erősségére, azaz arra koncentrálunk, hogy milyen mértékben korlátozta a bíróság a törvényhozás mozgásterét. Szemben a szlovák vagy a német alkotmánybíróság gyakorlatával, amelyek esetében nagyon nagy éves ingadozásokat láthatunk a döntések átlagos erőssége tekintetében, a magyar bíráskodási gyakorlat viszonylag konzisztensnek és átlagosnak mondható: a metodológiai fejezetben meghatározott skála alapján leginkább a közepes tartományba estek a döntések éves átlagának a mutatói. A szlovák alkotmánybíróság például a kilencvenes években jóval erősebb átlagos döntési mutatókkal rendelkezett (Pócza 2018d). A magyar AB ezen átlagos teljesítménye persze lehet a gyors autoritás-építés illetve a törvényhozói önkorlátozás eredménye is. A döntések sokszínűsége tekintetében azt lehet mondani, hogy nagyon gyorsan diverzifikálta a döntéseit az AB, és periódusonként ugyan változó mértékben, de régiós összehasonlításban igencsak gyakran élt a klasszikusnak mondható döntéstípusokon túl kreatívabb eszközökkel is (Pócza 2018d). Az elnökök szerepe igencsak jelentős a magyar AB életében, és úgy tűnik, hogy Paczolay Péter mandátumának utolsó időszakát leszámítva az elnök a többséggel együtt mozgott, azaz nem tért el jelentősen a véleménye a többségtől. Ez részben lehet annak a folyamán, hogy az elnöknek különféle praktikákkal (pl. ügykiosztás) sikerült úgy alakítania a testület munkáját, hogy az az elnök szellemiségét tükrözze, de az is lehet, hogy a többségnek sikerült alkalom adtán nyomás alá helyeznie az elnököt (Pócza 2018c). A különvélemények tekintetében egyértelműen megfigyelhető egy polarizációs trend, amelynek az időbeli határvonalai is jól kirajzolódnak (1990-1998; 1999-2010; 2010-2015). A különvélemények száma folyamatosan növekszik az elemzett időszakon belül, noha kétségkívül igaz, hogy a bírák között jelentős különbségek vannak a tekintetben, hogy milyen gyakran és a többségi döntéstől milyen mértékben eltérő véleményeket fogalmaztak meg. A bírák esetében látható, hogy voltak olyanok, akik előszeretettel írtak a többségi döntésnél jóval inkább korlátozó vagy jóval kevésbé korlátozó különvéleményeket, sőt arra is érdemes utalni, hogy már a régi (2010 előtt megválasztott) bírák között is felfedezhető az a tendencia, hogy a többséghez képest jobban vagy kevésbé korlátozó különvéleményeik a jelölő párt véleményével többé-kevésbé korrelálnak (Pócza 2018c). Hogy ez aztán csak a látszat, vagy pedig tényleg meg lehet-e állapítani, hogy a jelölőszervezeteik által hozott törvények esetében a többségi döntésnél jóval inkább megengedőek lettek volna, míg a másik politikai oldal által elfogadott törvények esetében a bíróság többségénél jóval inkább korlátozóak lettek volna, azt csak az ún. bírói attitűd modell alkalmazása után lehet majd megmondani.

V. Összegzés

Az újraalapítási láz úgy tűnik, hogy nem nemcsak az új demokráciákat, hanem régi stabil demokráciák egy jelentős részét is elérte. Az állampolgárok intézményekbe és politikusokba vetett bizalmát igen gyakran egy új alkotmány elfogadtatásával vagy az alapvető játékszabályok megújításával kívánják orvosolni. Ez az újraalapítási láz aztán arra ösztönözte a politikatudósokat, civil mozgalmakat és a politikai elit tagjait is, hogy újból feltegyék a kérdést? milyen demokráciában szeretnénk élni? A demokrácia melyik típusát szeretnénk megvalósítani? Jól ismert, hogy az újraalapítási láz Magyarországot is elérte, 2011-ben pedig elfogadták Magyarország új Alaptörvényét. Az új alkotmány ugyanakkor nem a politikai döntéshozatal módszerének megújítása révén kívánta visszanyerni az állampolgárok bizalmát, nem az államszervezeti modell újragondolása révén alapította újra a közösséget, hanem az alkotmányba foglalt értékdeklarációk és történeti hivatkozások révén kívánt újjászervezni azt. Az új Alaptörvény megfelelő passzusainak vizsgálata arra az eredményre vezetett, hogy az egyoldalúnak tűnő alkotmányozási eljárás ellenére, és az Alaptörvény értékorientációját érő kritikákkal szemben liberális és konzervatív értékek is bekerültek az új Alaptörvény szövegébe. Másrészt az alkotmányozó atyák történeti hivatkozások, egészen pontosan a történeti alkotmányra való hivatkozások révén kívánták újraépíteni a politikai közösséget, összevarrni az elszakadt szálakat a magyar politikai közösség múltja és jelen között. A történeti alkotmányra való hivatkozás is heves kritikákat váltott ki, ám a habilitációs értekezés vonatkozó részében arra világítottam rá, hogy sokszor nem eléggé megalapozott a kritikusok érvelése. A történeti alkotmány helyreállítása nem *ab ovo* lehetetlenség. Persze, hogy hasznos és kívánatos-e a helyreállítás, az már egy másik kérdés, amelyről azonban a jelekor kutatója nem sokat tud mondani.

Az értékdeklarációkra és a történeti alkotmányra való hivatkozás nyilvánvalóan az Alaptörvény szövegét kizárólagos joggal értelmező Alkotmánybíróság határozataiban jelenhet meg, és valóban izgalmas kérdés lehet néhány év vagy évtized múlva empirikusan is megvizsgálni, hogy milyen formában hivatkozott az AB ezekre az alkotmányi passzusokra, illetve, hogy milyen társadalmi hatása volt ezeknek a hivatkozásoknak és AB határozatoknak. A habilitációs értekezés a fentebbi okokból kifolyólag ennek vizsgálatára még nem vállalkozhatott, ehelyett azt vizsgálta meg, hogy a politikai közösség újraalapításának a mozzanata befolyásolta-e implicit módon az alkotmánybírói és a törvényhozó hatalom kapcsolatát. Az államszervezeti állandóság és az AB-t érintő változások vajon mennyiben befolyásolták a két hatalmi ág csúcsszervei közötti erőegyensúlyt, jobban vagy pedig kevésbé korlátozta a törvényhozás mozgásterét az Alkotmánybíróság? Az empirikus kutatás arra a következtetésre jutott, hogy lényegesen nem változtatta meg az AB törvényhozást érintő joggyakorlatát az újraalapítás, legalábbis ha arra a kérdésre koncentrálunk, hogy milyen mértékben korlátozta a törvényhozás mozgásterét az Alkotmánybíróság.

A benyújtott habilitációs értekezés téziszüzetben hivatkozott írásai

Elméleti megalapozás

PÓCZA, Kálmán (2015a): Alkotmánybíráskodás és demokraci elmélet, in: *Századvég 2015/1* (75.) 119-163.

PÓCZA, Kálmán (2015b): Democratic Theory and Constitutional Adjudication, in: *Acta Juridica Hungarica 2015 (56) 2-3*, pp.199-212.

Módszertan

PÓCZA, Kálmán (2017a): A törvényhozó és végrehajtó hatalom kapcsolata összehasonlító perspektívában, in: CSINK, Lóránt és SCHANDA, Balázs (szerk.): *Összehasonlító módszer az alkotmányjogban*. Budapest: Pázmány Press, 2017. pp. 273-290.

PÓCZA, Kálmán (2017b): Az alkotmánybíráskodás gyakorlata összehasonlító szemzőgből, in: CSINK, Lóránt és SCHANDA, Balázs (szerk.): *Összehasonlító módszer az alkotmányjogban*. Budapest: Pázmány Press, 2017. pp. 311-356.

PÓCZA, Kálmán (2017c): How to Measure the Strength of Judicial Decisions: A Methodological Framework, *German Law Journal* Vol. 08 (2017), Nr. 6., pp. 1557-1586 (together with Gábor Dobos and Attila Gyulai).

PÓCZA, Kálmán (2018e): Research methodology, in: PÓCZA, Kálmán (ed) (2018): *Constitutional Politics and the Judiciary: Decision-making in Central and Eastern Europe*, London/New York: Routledge, pp. 213-247 (together with Gábor Dobos)

Az alkotmány mint a politikai közösség újraalapításának eszköze

PÓCZA, Kálmán (2015c): Többségi demokrácia és gyenge alkotmánybíráskodás: egy elszalasztott lehetőség, in: GÁRDOS-OROSZ, Fruzsina – SZENTE, Zoltán (szerk.): *Jog és politika határán. Alkotmánybíráskodás Magyarországon 2010 után*, Budapest: HVG-ORAC Kiadó, 185-213

PÓCZA, Kálmán (2014a): Kontroverse Verfassunggebung mit Kompromisslösung? Text und Kontext des ungarischen Grundgesetzes, in: BOS, Ellen - PÓCZA, Kálmán (ed.) (2014): *Verfassunggebung in konsolidierten Demokratien: Neubeginn oder Verfall eines Systems?* Baden-Baden: Nomos Verlag, S.211-231

PÓCZA, Kálmán (2018a): Is a Revival Possible? Theoretical Reflections on the Historical Constitution, in: LORMAN, Thomas and HÖRCHER, Ferenc (eds.): *A History of the Hungarian Constitution*, London: IB Tauris, 211-236

PÓCZA, Kálmán (2018b): Epilogue: On the Future(s) of the Historical Constitution, in: LORMAN, Thomas and HÖRCHER, Ferenc (eds.): *A History of the Hungarian Constitution*, London: IB Tauris, pp. 237-246. (together with Ferenc Hörcher)

Akotmánybíráskodás mint a politikai közösség újraalapításának eszköze

PÓCZA, Kálmán (2015d): Az Alkotmánybíróság, in: Körösekényi András (szerk.): A magyar politikai rendszer – negyed század után, Budapest: Osiris Kiadó, 2015, 161-184.

PÓCZA, KÁLMÁN (2014b): Politika és Alkotmánybíróság: a Bundesverfassungsgericht létrejötte, in: *Küliügyi Szemle*, 2014/1, pp. 111-131

PÓCZA, Kálmán (2018c): The Hungarian Constitutional Court: A constructive partner in constitutional dialogue, in: PÓCZA, Kálmán (ed) (2018): *Constitutional Politics and the Judiciary: Decision-making in Central and Eastern Europe*, London/New York: Routledge, pp. 96-126 (together with Gábor Dobos and Attila Gyulai)

PÓCZA, Kálmán (2018d): Courts compared: The practice of constitutional adjudication in Central and Eastern Europe, in: PÓCZA, Kálmán (ed) (2018): *Constitutional Politics and the Judiciary: Decision-making in Central and Eastern Europe*, London/New York: Routledge, pp. 213-247 (together with Gábor Dobos and Attila Gyulai)

A szerző témában megjelent publikációi

1. PÓCZA, Kálmán (2018): *Constitutional Politics and the Judiciary: Decision-making in Central and Eastern Europe*, London/New York: Routledge, 312 pages
2. BOS, Ellen - PÓCZA, Kálmán (ed.) (2014): *Verfassunggebung in konsolidierten Demokratien: Neubeginn oder Verfall eines Systems?* Baden-Baden: Nomos Verlag, S. 384
3. PÓCZA, Kálmán (2018): Research methodology, in: PÓCZA, Kálmán (ed) (2018): *Constitutional Politics and the Judiciary: Decision-making in Central and Eastern Europe*, London/New York: Routledge, pp. 8-32 (together with Gábor Dobos),
4. PÓCZA, Kálmán (2018): The Hungarian Constitutional Court: A constructive partner in constitutional dialogue, in: PÓCZA, Kálmán (ed) (2018): *Constitutional Politics and the Judiciary: Decision-making in Central and Eastern Europe*, London/New York: Routledge, pp. 96-126 (together with Gábor Dobos and Attila Gyulai)
5. PÓCZA, Kálmán (2018): Courts compared: The practice of constitutional adjudication in Central and Eastern Europe, in: PÓCZA, Kálmán (ed) (2018): *Constitutional Politics and the Judiciary: Decision-making in Central and Eastern Europe*, London/New York: Routledge, pp. 213-247 (together with Gábor Dobos and Attila Gyulai)
6. PÓCZA, Kálmán (2018): Is a Revival Possible? Theoretical Reflections on the Historical Constitution, in: LORMAN, Thomas and HÖRCHER, Ferenc (eds.): *A History of the Hungarian Constitution*, London: IB Tauris, pp. 211-236.
7. PÓCZA, Kálmán (2018): Epilogue: On the Future(s) of the Historical Constitution, in: LORMAN, Thomas and HÖRCHER, Ferenc (eds.): *A History of the Hungarian Constitution*, London: IB Tauris, pp. 237-246. (together with Ferenc Hörcher)
8. PÓCZA, Kálmán (2017): How to Measure the Strength of Judicial Decisions: A Methodological Framework, *GERMAN LAW JOURNAL* Vol. 08 (2017), Nr. 6., pp. 1557-1586 (together with Gábor Dobos and Attila Gyulai)
9. PÓCZA, Kálmán (2017): Hogyan mérjük az alkotmánybírószági döntések erősségét? Módszertani keretek és egy próbakutatás eredményei, in: *Állam- és Jogtudomány*, 58 (2017):2, pp. 41-69 (Dobos Gáborral és Gyula Attilával együtt)
10. PÓCZA, Kálmán (2017): Az alkotmánybíráskodás gyakorlata összehasonlító szemszögből, in: CSINK, Lóránt és SCHANDA, Balázs (szerk.): *Összehasonlító módszer az alkotmányjogban*. Budapest: Pázmány Press, 2017. pp. 311-356
11. PÓCZA, Kálmán (2017): A törvényhozó és végrehajtó hatalom kapcsolata összehasonlító perspektívában, in: CSINK, Lóránt és SCHANDA, Balázs (szerk.): *Összehasonlító módszer az alkotmányjogban*. Budapest: Pázmány Press, 2017. pp. 273-290
12. PÓCZA, Kálmán (2015): Az alkotmánybíráskodás intézménye demokrácielméleti szempontból, in: BERKES, Lilla – CSINK, Lóránt (szerk): *Az ombudsmani rendszer és az alkotmánybíráskodás átalakulása: Tanulmányok az alapjogvédelem köréből*, Budapest: Pázmány Press, 159-201

13. PÓCZA, Kálmán (2015): Többségi demokrácia és gyenge alkotmánybíráskodás: egy elszalasztott lehetőség, in: GÁRDOS-OROSZ, Fruzsina – SZENTE, Zoltán (szerk.): Jog és politika határán. Alkotmánybíráskodás Magyarországon 2010 után, Budapest: HVG-ORAC Kiadó, 185-213
14. PÓCZA, Kálmán (2015): Az Alkotmánybíróság, in: Körösenyi András (szerk.): A magyar politikai rendszer – negyed század után, Budapest: Osiris Kiadó, 2015, 161-184.
15. PÓCZA, Kálmán (2015): Egy elmaradt alkotmányos modellváltás margójára, in: *Fundamentum* 2015/2,
16. PÓCZA, Kálmán (2015): Alkotmánybíráskodás és demokráciaelmélet, in: *Századvég* 2015/1 (75.) 119-163.
17. PÓCZA, Kálmán (2015): *Democratic Theory and Constitutional Adjudication*, in: *Acta Juridica Hungarica* 2015 (56) 2-3, pp.199-212
18. PÓCZA, KÁLMÁN (2014): Politika és Alkotmánybíróság: a Bundesverfassungsgericht létrejötte, in: *Külügyi Szemle*, 2014/1, pp. 111-131
19. PÓCZA, Kálmán (2014): Kontroverse Verfassunggebung mit Kompromisslösung? Text und Kontext des ungarischen Grundgesetzes, in: BOS, Ellen - PÓCZA, Kálmán (ed.) (2014): *Verfassunggebung in konsolidierten Demokratien: Neubeginn oder Verfall eines Systems?* Baden-Baden: Nomos Verlag, S.211-231
20. PÓCZA, KÁLMÁN (2012): Alkotmányozás Magyarországon és az Egyesült Királyságban, *Kommentár*, 2012/6, pp. 35-51
21. PÓCZA, Kálmán (2012): Alkotmányozási eljárások összehasonlító elemzése, in: Körösenyi András-Jakab András: *Alkotmányozás itt és másutt*, MTA PTI/Új Mandátum Kiadó, pp. 118-147
22. PÓCZA, Kálmán (2012): Nationale Identität in den Präambeln der mitteleuropäischen Verfassungen, in: Masát, András - Bos, Ellen – Eckardt, Martina – Kastner, Georg - Wenger, David (hrsg.): *Der Donaauraum in Europa*, Nomos Verlag, Baden-Baden, pp.117-129
23. PÓCZA, KÁLMÁN (2011): Miként alkotmányozunk? Az alkotmányozás módja komparatív szemszögből, in: *Politikatudományi Szemle* 2011/3, pp. 103-130
24. PÓCZA, Kálmán (2010): Hogyan (ne) készítsünk alkotmányt? A konzervatív eljárások védelmében, in: *Kommentár*, 2010/6, pp. 58-68